

Міністерство освіти і науки України
Інститут спеціальної педагогіки НАПН України

**НАВЧАЛЬНІ ПРОГРАМИ ДЛЯ ПІДГОТОВЧОГО, 1-4 КЛАСІВ
СПЕЦІАЛЬНИХ ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ
ЗАКЛАДІВ ДЛЯ ДІТЕЙ ГЛУХИХ**

ПРИРОДОЗНАВСТВО

Підготовчий, 1-4 класи

Укладач: Таранченко О.М., д.п.н., старший науковий співробітник
лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН
України

Київ – 2014

**Навчальні програми
для підготовчого, 1-4 класів
спеціальних загальноосвітніх навчальних закладів
для дітей глухих**

**ПРИРОДОЗНАВСТВО
Пояснювальна записка**

Програму навчального предмета «Природознавство» для початкової школи для глухих дітей укладено з відповідними адаптаціями на основі програм для загальноосвітніх навчальних закладів¹ та згідно з вимогами Державного стандарту початкової загальної освіти. Зміст програм передбачає поступове розширення та поглиблення знань, що нарощуються відповідно до вікових особливостей учнів. Структура курсу визначається тематичним і позакласним розподілом навчального матеріалу. Відповідно до базового навчального плану предмет «Природознавство» вивчається з підготовчого по 4 клас по одній годині на тиждень в кожному класі. Розподіл годин для вивчення кожної теми залежить від індивідуальних особливостей глухих школярів, можливостей опанувати певний матеріал за відведений час. В межах курсу вчитель може варіювати кількість годин для опрацювання тієї чи іншої теми. У програмі пропонується поєднання цього матеріалу за спірально-концентричним принципом (у межах кожної теми в різних класах).

Мета навчального предмета «Природознавство» – формування у глухих учнів природознавчої компетентності через засвоєння структурованої системи знань, уявлень і понять про цілісність світу, виховання гуманної, творчої, соціально активної особистості, здатної екологічно мислити і бережливо ставитися до природи, опанування ефективних способів навчально-пізнавальної діяльності, розвиток ціннісних орієнтацій.

Завдання курсу полягає у формуванні у глухих дітей на доступному їм рівні цілісного уявлення про природу, людину, суспільство та існуючі між ними взаємозв'язки; забезпечення первинних ціннісних орієнтацій у різноманітних сферах життя, засвоєння норм етичного та морального ставлення до природи та людей. Це передбачає формування цілісної науково-природничої картини світу, базових предметних компетентностей, елементарних уявлень про об'єкти і явища природи, навичок системного спостереження за ними, вироблення навичок навчально-пізнавальної діяльності, логічного мислення, культури поведінки у природному і соціальному середовищі, елементарних умінь, необхідних для посильної участі у природоохоронній та соціально корисній діяльності, поваги до інших людей та їхніх особистісних якостей.

Програмовий матеріал курсу «Природознавство», відповідно до змісту загальної освіти, затвердженої Державними стандартами, включає такі змістові лінії: об'єкти природи; взаємозв'язки у природі; Земля – планета Сонячної системи; Україна на планеті Земля; рідний край; охорона і збереження природи; методи пізнання природи.

Кожний розділ програми передбачає проведення практичних робіт, дослідницьких практикумів, спостережень та екскурсій, які вчитель може варіювати залежно від можливостей навчального закладу, особливостей регіону, інтересів та потенційних можливостей учнів. Для узагальнення вивченого матеріалу програма кожного класу містить розділ «Запитання про природу». Тематика запитань/тематичних розповідей

¹ Розробники програми «Природознавство» для загальноосвітніх навчальних закладів: *Т.Г. Гільберг*, кандидат географічних наук, доцент; *Т.В. Сак*, доктор психологічних наук, професор; *Д.Д. Біда*, кандидат педагогічних наук.

цього розділу визначається вчителем для узагальнення, розширення і поглиблення матеріалу попередніх тем, а також залежно від кола інтересів учнів, їхніх потенційних можливостей.

Інтегрований зміст курсу є пропедевтичним щодо предметів природничого циклу, які вивчатимуться в середній і старшій ланках загальної освіти. Використання можливостей предмета «Природознавство» для навчання і розвитку учнів, одночасно з вирішенням його основних освітньо-виховних завдань, має забезпечити необхідний вплив на підготовку до вивчення таких предметів як біологія, географія, фізика, хімія в середній та старшій ланках.

Розвитково-корекційні завдання курсу полягають у формуванні розумових здібностей глухих учнів, мовленнєвих умінь і навичок (ЖМ, словесної мови), їх емоційної сфери, саморегуляції та самовираження відповідно до індивідуальних можливостей кожної дитини. У загальноосвітніх закладах для дітей з порушеннями слуху жестова і словесна мови використовуються як рівноправні засоби навчання та спілкування і застосовуються тією мірою, що є необхідною для ефективного здійснення навчально-виховного процесу. У школах для глухих дітей навчання здійснюється з певним домінуванням жестової мови, але при цьому, починаючи з початкової ланки освіти, не слід ігнорувати навчання словесної мови. В основу програми покладено максимальне використання учнями слухо-зорового сприймання мовлення поряд з розвитком у них вимови наближеної до правильної, що сприятиме їхній успішній соціалізації. Забезпечення єдності жестової та словесної мов, з урахуванням психофізичного стану та індивідуальних можливостей глухих учнів, створює умови, необхідні для засвоєння відповідних знань, умінь і навичок.

Специфічність навчального предмета обумовлює широкий спектр методів та форм роботи, які взаємодоповнюють один одного, створюють умови для активізації потенційних можливостей глухих дітей у пізнанні оточуючого світу, усвідомленні набутих знань і застосуванні їх у практичній діяльності. Більшість розділів програм передбачають проведення дослідів, спостережень, практичних робіт у процесі яких відбуватиметься вироблення дослідницьких умінь і навичок.

На заняттях доцільно застосовувати ігри, інсценування, бесіди, образотворчу діяльність, екскурсії, перегляд фільмів про природу, тварин, роботу із самообслуговування і роботу на пришкільній ділянці. Урізноманітнення методів, форм роботи заохочує учнів до прояву їх ініціативи в пізнанні оточуючого світу, сприяє розвитку пізнавальних інтересів, формує пізнавальні уміння та навички, створює передумови для самостійної пізнавальної діяльності. Особливої уваги необхідно надавати організації і проведенню безпосередніх спостережень навколишнього середовища. Учні навчаються спостерігати за певним планом, у зв'язку з окресленою метою. В підготовчому класі спостереження здійснюється під керівництвом вчителя. Поступово учні переходять до самостійних спостережень, вчать аналізувати, визначати головне і другорядне, узагальнювати тощо. Все це сприяє усвідомленому сприйманню навколишнього світу, адекватній його інтерпретації. При плануванні занять, екскурсій, спостережень рекомендується брати до уваги відповідність їх теми і мети сезонним змінам природи, враховувати ту чи іншу пору року. Під час уроку учитель має приділяти увагу розвитку в учнів навичок співвіднесення позначень природничих понять ЖМ, дактилем, словесно (усно і письмово), слідкувати за правильністю й чіткістю вимови учнями звуків, закріплювати в виразність, плавність, нормальну швидкість усного мовлення.

Зміст курсу «Природознавство» може інтегруватися з іншими предметами, зокрема «Я у світі», «Жестова мова», «Образотворче мистецтво», що дасть змогу урізноманітнити форми роботи та глибше опрацювати запропоновані до вивчення теми.

<p>Зміст</p> <p>Вступ. Для чого ми вивчаємо природознавство.</p>	<p>Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів</p> <p><i>Учень:</i> <i>має уявлення про те, що вивчає предмет природознавство.</i></p>	<p>Корекційно-розвивальна лінія</p> <p>Формування елементарних уявлень про абстрактні поняття.</p>
<p><i>Тема I. Світ, у якому ти живеш.</i> Що треба знати про природу. Жива і нежива природа. Значення природи для життя людини. Як людина пізнає світ.</p>	<p><i>Учень:</i> <i>усвідомлює</i> різницю між неживою та живою природою; <i>визначає</i> за ознаками пору року; <i>називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя)</i> органи чуття людини; <i>групує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя)</i> об'єкти неживої і живої природи та рукотворні об'єкти за суттєвими ознаками; <i>спостерігає</i> в групі за об'єктами живої та неживої природи; <i>визначає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя)</i> за ознаками пору року; розуміє, що таке календар; <i>заповнює</i> з допомогою вчителя календар природи; <i>знає</i> правила поведінки у природі;</p>	<p>Формування пізнавальної активності у вивченні природи; усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків природних явищ. слухового сприймання за допомогою звукопідсилюючих апаратів індивідуального користування. Поповнення словникового запасу відповідно до теми. Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно. Конкретизація уявлень про довкілля. Збагачення та конкретизація словникового запасу. Формування уваги, спостережливості. Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається. Формування вміння групувати предмети на основі порівняння їх за певними ознаками. Формування вміння виявляти залежності між об'єктами та явищами. Формування вміння досліджувати об'єкти за допомогою різних відчуттів (зору, нюху, дотику, слуху). Формування інтересу до навчання. Формування в учнів навчальної діяльності, дисциплінованості. Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.</p>
<p>Екскурсії. Ознайомлення з об'єктами неживої та живої природи. Спостереження за осінніми змінами в живій і неживій природі.</p>		
<p>Практична робота. Дослідження об'єктів живої та неживої природи.</p>		

дотримується правил поведінки під час екскурсій;
розуміє необхідність бережливо ставитися до природи.

Учень:
називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) складові неживої природи; має уявлення про значення Сонця, води та повітря для живої природи; спостерігає за природними явищами, які демонструють властивості повітря, води; змінами в погоді; розповідає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя): про значення повітря, води, для життя рослин, тварин, людини; про заощадливе використання води; дотримується інструкцій при проведенні спостережень, практичних робіт, дослідів.

Учень:
знає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) ознаки рослини; ознаки комах, птахів, звірів; групує зображення дикорослих і культурних рослин, пояснюючи сутність групування; розрізняє і групує зображення комах, риб, птахів, тварин, пояснюючи сутність групування; орієнтується в ілюстраціях підручника і здобуває з них необхідну інформацію;

Тема II. Світ неживої природи.

Сонце та його значення для життя на Землі.

Вода у природі та в житті людини.

Значення повітря для живої природи.

Сонце, вітер, опади (дощ та сніг), стан повітря (тепло, холодно) та неба (ясно, хмарно). Спостереження за погодою.

Практична робота. Ознайомлення з колекцією гірських порід рідного краю.

Демонстрація властивостей води (безбарвна, прозора, набуває форми посудини, тече).

Демонстрація властивостей повітря (без запаху, прозоре, займає увесь доступний простір довкола нас).

Тема III. Світ живої природи.

Рослини, їх будова. Дикорослі і культурні рослини.

Тварини. Дикі і свійські тварини.

Комахи. Риби. Птахи. Звірі. Тварини живого куточка, домашні улюбленці.

Практична робота.

Вивчення будови рослин.

Збагачення словникового запасу.

Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Розвиток спостережливості, формування операцій порівняння, узагальнення.

Формування вміння виявляти залежності між об'єктами та явищами.

Формування умінь і навичок сприймати звернене мовлення.

Формування вміння користуватися мовою (за можливості словесною, дактилем, ЖМ) у спілкуванні з оточуючими.

Розвиток спостережливості, формування операцій порівняння, узагальнення.

Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається.

Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Конкретизація уявлень про довкілля.

Формування вміння порівнювати, групувати та класифікувати об'єкти за певними ознаками.

Формування самостійності під час виконання практичних робіт.

Практична робота.
Догляд за кімнатними рослинами.

Екскурсії:
У сад (парк, сквер, ліс). Правила поведінки у природі.
У шкільний живий куточок, зоопарк (на вибір).

Тема IV. Рідний край.
Природа в місті/селі та на його околицях. Водойми рідного краю. Охорона водойм. Рослини рідного краю. Охорона рослин. Тварини рідного краю. Охорона тварин. Праця людей у місті/селі.

Екскурсія до водойми (до лісу).
Правила поведінки поблизу водойми (у лісі).

працює в парі: доглядає за кімнатними рослинами; за тваринами в живому куточку; піклується про птахів узимку;
працює в групі: аналізує малюнки підручника, розповідає про отриману інформацію, про результати спостережень за тваринами;
спостерігає за життям тварин у природі, в живому куточку;
допомагає птахам узимку;
дотримується інструкцій і правил техніки безпеки при проведенні спостережень, практичних робіт, під час екскурсій;
знає правила поведінки у природі.

Учень:
знає назву свого міста (села); домашню адресу (ЖМ, дактилем, по можливості словесно);
називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) водойми рідного краю;
кілька об'єктів вивчених систематичних груп живої природи своєї місцевості (дикорослі, культурні рослини; дикі, свійські тварини);
спостерігає за життям тварин;
усвідомлює значення праці людей своєї місцевості;
знає про необхідність захищати рослин і тварин рідного краю;
працює в парі: аналізує завдання, висуває пропозиції щодо його розв'язання;
дотримується правил поведінки поблизу водойм;
працює у групі: аналізує розповідь учителя, малюнки, текст підручника, розповідає про отриману інформацію; про результати спостережень у природі;

Збагачення та конкретизація словникового запасу (ЖМ, по можливості словесною мовою).
Формування вміння розповідати про об'єкти природи за простими запитаннями вчителя.

Збагачення словникового запасу на матеріалі тем, що вивчаються. Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.
Конкретизація уявлень про довкілля.
Формування уваги, спостережливості.
Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається.
Формування вміння порівнювати (дерево – кущ, кущ – трав'янисту рослину, трав'янисту рослину-дерево); групувати (дерева, кущі, трав'янисті рослини) та позначати узагальнюючими словами-термінами (ЖМ, дактилем, по можливості словесно); порівнювати тварин; розкривати причинно-наслідкові зв'язки природних явищ.
Формування інтересу дитини до навчання.
Формування навчальної діяльності. Формування навичок поведінки у природному середовищі.
Формування практичної діяльності з охорони природи.
Виховання свідомого бажання берегти природу України.

*Тема V. Моя країна – Україна.
Україна – моя Батьківщина.
Карта України.
Умовні позначення на карті (гори, водойми).
Водойми України.
Найбільші річки України, їх значення для людини.*

*Тема VI. Запитання про природу.
Тематика запитань/тематичних розповідей визначається вчителем для узагальнення, розширення і поглиблення матеріалу попередніх тем, а також залежно від кола інтересів учнів, їхніх потенційних можливостей.*

*дотримується інструкцій і правил безпеки при проведенні спостережень, під час екскурсій;
досліджує природу рідного міста (села).*

*Учень:
має уявлення про карту України та умовні позначення на ній гір, річок, морів;
знає: назву Батьківщини, столицю України, назви (2–3) географічних об'єктів (моря, річки України) (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя);
знаходить на карті України водойми, гори; наводить (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) приклади ставлення людини до природи (позитивного і негативного); працює в парі: аналізує отриману інформацію, висуває пропозиції щодо розв'язання завдання;
працює у групі: аналізує малюнки, текст підручника, розповідає про отриману інформацію за простими запитаннями вчителя.*

*Учень:
переказує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) отриману інформацію, ставить запитання;
робить висновок (приєднується до одного з висновків) на основі отриманої інформації;
спостерігає та досліджує об'єкти, які відповідають тематиці запитань.*

*Збагачення словникового запасу на матеріалі тем, що вивчаються. Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.
Формування умінь і навичок сприймати звернене мовлення.
Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається.
Конкретизація уявлень про природні об'єкти.
Формування практичної діяльності з охорони природи.
Виховання свідомого бажання берегти природу України.*

*Уточнення природничих уявлень в процесі навчальної діяльності;
збагачення словника поняттями, набутими при вивченні природознавства (ЖМ, дактилем, по можливості словесно);
розширення досвіду сприйняття фактів з об'єктивної дійсності.
Розвиток сприймання і розуміння записів і розповіді (пояснення) вчителя; навичок запам'ятовування і відтворення вивченого.*

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Вступ.

Для чого ми вивчаємо природознавство.

Тема I. Світ, у якому ти живеш.

Жива і нежива природа.

Природні та рукотворні об'єкти.

Живі організми, їхні ознаки та умови, необхідні для життя, різноманітність. Спостереження. Бережливе ставлення до природи.

Екскурсії.

Ознайомлення з об'єктами неживої та живої природи.

Практична робота. Спостереження об'єктів живої та неживої природи.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень:

розповідає (*ЖМ, дактилем, по можливості словесно*) (за допомогою простих запитань вчителя), що саме вивчає предмет природознавство.

Учень:

наводить (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) приклади об'єктів живої та неживої природи; об'єктів, створених руками людини; природних матеріалів, з яких людина виробляє предмети вжитку;

називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) органи чуття людини; має уявлення про: спостереження як методи вивчення природи; ознаки живих організмів; групує об'єкти неживої і живої природи та рукотворні об'єкти за суттєвими ознаками; спостерігає в групі за об'єктами живої та неживої природи;

порівнює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) об'єкти неживої і живої природи; знає правила поведінки у природі; аналізує (за простими запитаннями вчителя) ілюстрації в підручнику і здобуває з них необхідну інформацію;

працює в групі: обговорює у групах і складає розповідь про екскурсію (ЖМ, дактилем, по

Корекційно-розвивальна лінія

Формування елементарних уявлень про абстрактні поняття.

Позначення словом усвідомлених фактів.

Формування вміння правильно та логічно будувати прості речення (по можливості словесно, ЖМ).

Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Конкретизація уявлень про довкілля.

Збагачення та конкретизація словникового запасу.

Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Формування уваги, спостережливості.

Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається.

Формування вміння групувати предмети на основі порівняння їх за певними ознаками.

Формування вміння виявляти залежності між об'єктами та явищами.

Формування вміння досліджувати об'єкти за допомогою різних відчуттів (зору, нюху, дотику, слуху).

Формування інтересу до навчання.

Формування в учнів навчальної діяльності, дисциплінованості.

Формування мисленневих операцій аналізу, порівняння і узагальнення на матеріалі побаченого; вміння висловлювати свої враження (по можливості словесно та з допомогою ЖМ, дактилю); позначення словом (дактилем, ЖМ) усвідомлених фактів; сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вчителя.

Тема II. Світ неживої природи.

Сонце та його значення для життя на Землі.

Вода та її властивості.

Повітря та його властивості.

Ґрунт. Значення ґрунту для живої природи і господарської діяльності людини.

Демонстрація властивостей води (безбарвна, прозора, набуває форми посудини, тече).

Демонстрація властивостей повітря (існує навколо нас, без запаху, прозоре, займає увесь доступний простір).

Тема III. Світ живої природи.

Дикорослі і культурні рослини.

Дерева, кущі, трав'янисті рослини.

Листяні та хвойні рослини.

Кімнатні рослини. Догляд за кімнатними рослинами.

Тварини. Дикі і свійські тварини.

Комахи. Риби. Птахи. Звірі.

Практична робота.

Догляд за кімнатними рослинами.

Екскурсії:

У сад (парк, сквер, ліс). (Правила поведінки у природі).

У краєзнавчий музей.

можливості словесно); дотримується правил поведінки під час екскурсій.

Учень:

називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) складові неживої природи; властивості повітря, води, склад ґрунту; має уявлення про значення Сонця для живої природи; властивості води, властивості повітря; спостерігає: досліди, які демонструють властивості повітря, води та ґрунту; розповідає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя): про значення повітря, води, ґрунту для життя рослин, тварин, людини; про економне використання води; дотримується інструкцій і правил техніки безпеки при проведенні демонстраційних дослідів.

Учень:

називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) частини рослини; ознаки комах, птахів, звірів; знає правила поведінки у природі; порівнює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за простими запитаннями вчителя) дерева, кущі, трав'янисті рослини; листяні і хвойні рослини; будову комах, риб, птахів, звірів; групує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) зображення дикорослих і культурних рослин, пояснюючи сутність групування; класифікує зображення комах, риб, птахів, тварин, пояснюючи сутність класифікації;

Збагачення словникового запасу. Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Формування вміння користуватися мовою (ЖМ, по можливості словесно) у спілкуванні з оточуючими. Розвиток спостережливості, формування операцій порівняння, узагальнення.

Формування вміння виявляти залежності між об'єктами та явищами.

Формування умінь і навичок сприймати звернене мовлення. Цілеспрямоване слухо-зорове сприймання і розуміння інформації.

Формування вміння користуватися звукопідсилювальною апаратурою індивідуального і загального використання.

Розвиток спостережливості. Формування операцій порівняння, узагальнення.

Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається.

Конкретизація уявлень про довкілля.

Збагачення та конкретизація словникового запасу.

Формування вміння порівнювати, групувати та класифікувати об'єкти за певними ознаками.

Формування самостійності під час виконання практичних робіт.

Формування вміння розповідати про об'єкти природи за простими запитаннями вчителя; сприймати і розуміти вказівки вчителя; вміти користуватися звукопідсилювальною апаратурою; сприймати і розуміти звернене мовлення на слухо-зоровій основі у межах знайомого мовленнєвого матеріалу.

розглядає ілюстрації підручника і здобуває з них необхідну інформацію (за простими запитаннями вчителя);
працює в парі: доглядає за кімнатними рослинами; за тваринами в живому куточку; піклується про птахів узимку;
працює в групі: аналізує малюнки підручника, розповідає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) про отриману інформацію, про результати спостережень за тваринами; *спостерігає* за життям тварин у природі, в живому куточку;
допомагає птахам узимку;
дотримується інструкцій і правил техніки безпеки при проведенні спостережень, екскурсій.

Учень:
знає назву свого міста (села); домашню адресу (ЖМ, дактилем, по можливості словесно);
називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) водойми рідного краю; пам'ятки природи в рідному краї;
2–3 представників вивчених систематичних груп об'єктів живої природи своєї місцевості (дикорослі та лікарські рослини), культурні рослини; дикі, свійські тварини; рослин і тварин, занесених до Червоної книги України;
дотримується правил поведінки у лісі;
пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) господарське значення культурних рослин, свійських тварин своєї місцевості; значення праці людей своєї місцевості;
працює у групі: аналізує розповідь учителя,

Тема IV. Рідний край.

Природа в місті/селі та на його околицях.

Дикорослі рослини рідного краю.

Культурні рослини рідного краю.

Лікарські рослини. Червона книга.

Свійські тварини рідного краю.

Праця людей у місті/селі.

Екскурсія до лісу. Правила поведінки у лісі.

Виховання свідомого бажання берегти природу України.

Збагачення словникового запасу на матеріалі тем, що вивчаються. Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Формування практичної діяльності з охорони природи.

Конкретизація уявлень про довкілля.

Формування навичок поведінки у природному середовищі.

Формування уваги, спостережливості

Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається.

Формування інтересу дитини до навчання.

Формування навчальної діяльності.

Закріплення навичок навчальної діяльності;

виховання звички точно і своєчасно виконувати настанови вчителя, уважності, зібраності, акуратності.

Формування вмінь попросити про допомогу, поставити запитання, повідомити про виконане завдання (по

Тема V. Моя країна – Україна. Україна – моя Батьківщина. Карта України. Умовні позначення на карті (рівнини, гори, водойми). Водойми України. Найбільші озера України, їх значення для людини. Чорне та Азовське моря. Значення морів. Гори України. Природа Карпат.

Тема VI. Запитання про природу. Тематика запитань/тематичних розповідей визначається вчителем для узагальнення, розширення і поглиблення матеріалу попередніх тем, а також залежно від кола інтересів учнів, їхніх потенційних можливостей.

малюнки, текст підручника; дотримується інструкцій і правил техніки безпеки при проведенні екскурсій; спостерігає природу свого міста (села).

Учень: має уявлення про карту України та умовні позначення на ній рівнин, гір, річок, морів; знає: назву Батьківщини, столицю України, назви (2–3) морів, гір та найбільших річок України (ЖМ, дактилем, по можливості словесно); знаходить на карті України рівнини, гори, водойми; пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) господарське значення водойм; наводить (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) приклади позитивного і негативного ставлення людини до природи; працює в парі: аналізує інформацію, висуває пропозиції щодо розв'язання спільного завдання; працює у групі: аналізує розповідь учителя, малюнки, текст підручника.

Учень: переказує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) отриману інформацію, ставить запитання; робить висновки (приєднується до одного з висновків) на основі отриманої інформації; спостерігає та досліджує об'єкти, які відповідають тематиці запитань.

можливості словесно, ЖМ). Виховання наполегливості, звички якісно виконувати завдання; розуміння вимог вчителя щодо різних видів роботи.

Збагачення словникового запасу на матеріалі тем, що вивчаються. Формування і розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно. Формування умінь і навичок сприймати звернене мовлення. Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається. Конкретизація уявлень про природні об'єкти. Формування практичної діяльності з охорони природи. Виховання свідомого бажання берегти природу України. Формування вміння виконувати дії за аналогією, операцій аналізу, синтезу, порівняння; сприймання і розуміння записів і розповіді (пояснення) вчителя; запам'ятовування і відтворення вивченого; формування навичок спостереження; навичок наслідування дій вчителя; розвиток оковиміру.

Уточнення природничих уявлень в процесі навчальної діяльності; збагачення словника поняттями, набутими при вивченні природознавства (ЖМ, дактилем, по можливості словесно); розширення досвіду сприйняття фактів з об'єктивної дійсності. Розвиток сприймання і розуміння записів і розповіді (пояснення) вчителя; навичок запам'ятовування і відтворення вивченого.

Зміст

Вступ.

Явища природи. Земля, її форма. Глобус модель Землі. Горизонт. Основні сторони горизонту. Обертання Землі навколо осі. Доба. Рух Землі навколо Сонця. Рік. Вплив Сонця на сезонні явища у природі. Уявлення про причини зміни пір року на Землі.

Практична робота.

Спостереження упродовж дня за довжиною тіні від різних об'єктів (дерева, будівлі тощо).

Тема I. Природа восени.

Ознаки живої та неживої природи. Планування спостережень за природою восени. Зміна стану води при нагріванні. Випаровування води й конденсація водяної пари. Утворення хмар та випадання дощу. Кругообіг води у природі. Погода та її складові. Термометр. Спостереження за погодою рідного краю. Осінь. Осінні місяці. Осінні явища в житті рослин. Однорічні та багаторічні рослини.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

Учень:

має уявлення про явища природи; рух Землі; про причини зміни пір року; вплив Сонця на сезонні зміни у природі; наводить приклади (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) природних явищ, які повторюються; знає основні сторони горизонту; тривалість доби, року; спостерігає за рухом Сонця на небі.

Учень:

має уявлення про теплові процеси (нагрівання, випаровування, конденсація); кругообіг води у природі; визначає покази термометра за малюнками; спостерігає досліди, що демонструють властивості води; за природою та погодою восени у групі та індивідуально; фіксує результати показників термометра; називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) групи птахів (за переміщенням відповідно до пір року); наводить приклади (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих

Корекційно-розвивальна лінія

Формування уваги, пам'яті.

Формування елементарних уявлень про абстрактні поняття.

Збагачення словникового запасу на матеріалі теми.

Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Розвиток інтересу дитини до навчання.

Розвиток в учнів мовлення, навичок навчальної діяльності.

Розвиток навичок спостереження за явищами, що відбуваються в оточуючій дійсності;

уточнення відповідних уявлень в процесі навчальної діяльності;

збагачення словникового запасу поняттями, набутими при вивченні матеріалу теми (по можливості словесно, ЖМ, дактилем);

розширення досвіду учня через сприйняття фактів з об'єктивної дійсності.

Збагачення та конкретизація словникового запасу відповідно до змісту теми.

Розвиток вміння групувати явища на основі їх аналізу та порівняння.

Розвиток умінь і навичок сприймати звернене мовлення, будувати закінчені та граматично правильні прості речення. Формування навичок самоконтролю.

Розвиток спостережливості, операцій порівняння та узагальнення.

Розвиток навичок використовувати збережені аналізатори під час виконання всіх завдань.

Розвиток пізнавального інтересу у вивченні довкілля.

Формування мисленневих операцій аналізу, порівняння і узагальнення на матеріалі побаченого; вміння висловлювати свої враження (по можливості словесно,

Розмноження рослин. Поширення плодів і насіння у природі. Гриби: їстівні та отруйні. Правила збирання грибів. Осінні явища в житті тварин. Комахи восени. Птахи восени. Перелітні та осілі птахи. Звірі восени. Підготовка звірів до зими. Взаємозв'язки між неживою природою, рослинами і тваринами восени.

Експеримент.

Спостереження за природою восени.

Демонстрації.

Вимірювання температури води та повітря.

Практична робота.

Визначення показів термометра за малюнками.

Тема II. Природа взимку.

Планування спостережень за природою взимку. Замерзання води. Лід. Дослідження замерзання води, властивості льоду (розширення води при замерзанні, плавання льоду у воді).

Зима. Ознаки зими в природі.

Погода взимку (зміна температури, хмарність, опади).

Ожеледиця, заметіль. Рослини взимку. Деревя, кущі, трав'янисті рослини взимку.

запитань вчителя) перелітних та осілих птахів своєї місцевості; тварин, які змінюють забарвлення хутра; які готують запаси кормів; які готуються до зимової сплячки; однорічні та багаторічні рослини своєї місцевості; *описує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя)* особливості рослин, поведінку тварин своєї місцевості восени; складові погоди;

пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя): значення плодів у розповсюдженні насіння у природі; причини відльоту птахів у вирій;

обговорює у групі (в доступній формі) власні спостереження за природою; правила поведінки у природі, спрямовані на його збереження;

дотримується інструкцій і правил техніки безпеки під час екскурсій, спостережень, демонстраційних дослідів, вимірювань.

Учень:

описує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) ознаки зими в природі;

називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) три стани води;

знає правила поведінки на льоду під час катання на ковзанах, санках;

розпізнає хвойні рослини своєї місцевості; зимуючих птахів своєї місцевості;

має уявлення про: замерзання води; властивості льоду; стан дерев, кущів, трав'янистих рослин узимку; *спостерігає:* за

ЖМ та з допомогою дактилю); позначення по можливості словом, ЖМ, дактилем усвідомлених фактів; сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вчителя.

Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Формування абстрактних понять відповідно до теми.

Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Формування вміння виявляти залежності між об'єктами та явищами.

Збагачення словникового запасу відповідно до теми.

Розвиток пізнавальної діяльності, пам'яті, мовлення.

Розвиток слухо-зорового сприймання і розуміння інформації.

Формування вміння користуватися звукопідсилювальною апаратурою (індивідуального і загального використання).

Формування мисленневих операцій аналізу, порівняння та узагальнення на матеріалі побаченого.

Тварини взимку. Птахи і звірі взимку. Турбота людей про тварин узимку.

Екскурсія.

Спостереження за природою взимку.

Практична робота.

Спостереження за формою сніжинок за допомогою лупи.

Тема III. Природа навесні.

Планування спостережень за природою навесні.

Повітря та його властивості.

Демонстрації та досліди (повітря існує, займає частину простору, розширюється при нагріванні).

Вітер як рух повітря.

Весна та її ознаки. Погода навесні. Підвищення температури повітря. Відлига. Повінь.

Льодохід. Весняні явища в житті рослин. Сокоорух, розвиток бруньок, цвітіння. Ранньоквітучі трав'янисті рослини. Весняні роботи людей на городах, полях та в садах у рідному краї. Зміни в житті тварин навесні. Поява комах. Повернення перелітних птахів. Влаштування гнізд. Охорона птахів. Весняні зміни в житті звірів.

Екскурсія у весняний ліс (парк).

природою взимку у групі та індивідуально; за формою сніжинок, інею, паморозі, бурульок; *обговорює у групі (в доступній формі):*

результати спостережень за природою взимку; як можна допомогти тваринам;

використовує просте лабораторне обладнання (лупу);

дотримується інструкцій і правил безпеки життєдіяльності під час спостережень, екскурсій;

допомагає тваринам узимку (у групі або самотійно).

Учень:

характеризує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) властивості повітря; спостерігає та виконує прості досліди, що демонструють властивості повітря; спостерігає: за природою навесні у групі та індивідуально; за погодою у групах і описує її стан;

називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) ознаки кожної пори року;

розпізнає ранньоквітучі трав'янисті рослини своєї місцевості;

характеризує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) ознаки природи навесні; весняні зміни у житті рослин і тварин; весняні роботи людей на городах, полях та в садах своєї місцевості;

пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя): причину виникнення вітру; причину прильоту птахів; зв'язки у живій та неживій природі навесні;

Формування вміння висловлювати свої враження з допомогою ЖМ та по можливості словесно.

Позначати словом, ЖМ, дактилем усвідомлені факти.

Розвиток сприйняття на слухо-зоровій основі зверненого мовлення вчителя.

Збагачення словникового запасу відповідно до теми.

Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Розвиток пізнавальної діяльності, пам'яті, мовлення.

Розвиток мисленневих операцій (аналіз, порівняння, синтез).

Формування пізнавальної активності у процесі виконання практичних завдань.

Формування і розвиток навичок групової взаємодії у навчальній діяльності.

Формування звички помічати і виправляти помилки у власній вимові (самотійно та за допомогою вчителя).

Автоматизація правильної вимови раніше опанованих звуків.

Формування вміння висловити емоційне ставлення до нової цікавої інформації (ЖМ, по можливості словесно).

Тема IV. Природа влітку.

Планування спостережень за природою влітку.

Літо та його ознаки. Жива природа влітку. Рослини лісу.

Тварини лісу. Охорона лісу.

Правила поведінки у лісі влітку.

Рослини і тварини луків. Життя прісних водойм улітку.

Діяльність людини у природі.

Збереження природи. Червона книга України.

Узагальнення систематичних спостережень за Сонцем.

Екскурсія до краєзнавчого музею.

Тема V. Запитання про природу.

Тематика запитань/тематичних розповідей визначається вчителем для узагальнення, розширення і поглиблення матеріалу попередніх тем, а також залежно від кола інтересів учнів, їхніх потенційних можливостей.

описує (в доступній формі) красу природи навесні та позитивні емоції, які вона викликає; обговорює (в доступній формі) у групі результати спостережень за природою навесні.

Учень:

наводить (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) приклади лісових ягід; лікарських (цілющих) рослин; тварин лісу; рослин і тварин водойм; рослин і тварин луків; має уявлення про значення лікарських рослин у житті людини; зв'язки у живій природі на прикладі луки (лісу, водойми);

описує (в доступній формі) красу природи навесні та позитивні емоції, які вона викликає; обговорює у групі (в доступній формі) необхідність і заходи щодо збереження природи;

дотримується правил поведінки біля водойм, у лісі.

Учень:

переказує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) отриману інформацію, ставить запитання;

робить висновки (приєднується до одного з висновків) на основі отриманої інформації; спостерігає та досліджує об'єкти, які відповідають тематиці запитань.

Розвиток навичок актуалізації раніше вивченого матеріалу; сприймання мовлення вчителя на слухозоровій основі.

Формування навичок самоконтролю під час говоріння; формування звички помічати і виправляти помилки у власній вимові самостійно та за допомогою вчителя.

Розвиток мислительних операцій аналізу, порівняння і узагальнення на матеріалі побаченого.

Розвиток вміння висловлювати свої враження за допомогою ЖМ та по можливості словесно.

Розширення кругозору на основі систематичних спостережень.

Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Уточнення природничих уявлень в процесі навчальної діяльності;

збагачення словника поняттями, набутими при вивченні природознавства (ЖМ, дактилем, по можливості словесно);

розширення досвіду сприйняття фактів з об'єктивної дійсності.

Розвиток сприймання і розуміння записів і розповіді (пояснення) вчителя; навичок запам'ятовування і відтворення вивченого.

Зміст

ВСТУП.

Різноманітність природи.

Пізнання природи людиною.

Тема I. Вода.

Вода у природі. Світовий океан, його частини.

Властивості води. Три стани води.

Температура плавлення льоду та кипіння води.

Вода – розчинник. Розчинні та нерозчинні речовини. Прісна і морська вода. Використання прісної води людиною. Використання води людиною. Збереження води.

Практичні завдання:

Позначення на контурній карті частин.

Світового океану.

Дослідження розчинності речовин, що використовуються у побуті.

Тема II. Повітря.

Повітря, його склад і властивості.

Нагрівання та охолодження повітря над сушею та водною поверхнею. Рух повітря.

Охорона повітря від забруднення.

Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів

*Учень:**має уявлення про методи пізнання природи; характеризує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) різноманітність живої і неживої природи.**Учень:**називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) властивості води; температуру плавлення льоду та кипіння води; спостерігає та виконує прості досліди, що демонструють властивості води; має уявлення про розчинні та нерозчинні у воді речовини; використання води у побуті; досліджує розчинність речовин, що використовуються у побуті (солі, цукру, соди, борошна, крохмалю, піску, глини ін.); називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) приклади практичного використання людиною знань про властивості води.**Учень:**має уявлення про склад повітря та його властивості (пружність, теплопровідність, розширення при нагріванні); про джерела забруднення повітря; пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості*

Корекційно-розвивальна лінія

Розвиток вміння актуалізувати знання, пригадувати відомі факти, застосовувати відому інформацію в нових умовах (ЖМ, по можливості словесно).

Розвиток пізнавального інтересу у вивченні довкілля.

Розвиток слухового сприймання за допомогою звукопідсилюючих апаратів індивідуального користування на протязі уроку.

Збагачення словникового запасу на матеріалі тем, що вивчаються.

Формування умінь і навичок сприймати звернене мовлення.

Розвиток пам'яті на предметно-образному і словесному матеріалі, що вивчається. Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Конкретизація уявлень про природні об'єкти.

Формування практичної діяльності з охорони природи. Формування вміння виконувати дії за аналогією,

операцій аналізу, синтезу, порівняння;

сприймання і розуміння записів і розповіді (пояснення) вчителя;

запам'ятання і відтворення вивченого;

формування навичок спостереження;

формування навичок наслідування дій вчителя.

Розвиток навичок актуалізації раніше вивченого матеріалу. Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Автоматизація навичок сприймання мовлення вчителя на слухо-зоровій основі.

Формування навичок самоконтролю під час

Демонстрації:
розширення повітря при нагріванні;
теплопровідності, пружності повітря.

Тема III. Гірські породи. Ґрунти.
Поняття про гірські породи, їх
різноманітність.
Корисні копалини, способи їх
видобування. Використання корисних
копалин у господарській діяльності
людини. Склад ґрунту. Родючість
ґрунту – основна його властивість.
Значення та охорона ґрунтів.

Практична робота.
Ознайомлення з колекцією корисних
копалин.

Тема IV. Сонце – джерело енергії на
Землі.
Поняття про енергію. Сонячна енергія

*словесно) (за допомогою простих запитань
вчителя) значення кисню для життя людини;
називає (ЖМ, дактилем, по можливості
словесно) (за допомогою простих запитань
вчителя) приклади практичного використання
людиною знань про властивості повітря;
розуміє, що повітря над сушею нагрівається й
охолоджується швидше, ніж над водною
поверхнею; важливість вивчення властивостей
повітря для практичних потреб людини;
спостерігає досліди, які демонструють
властивості повітря;*

Учень:
*має уявлення про гірські породи, корисні
копалини та їх видобуток; про склад ґрунту;
розпізнає гірські породи;
наводить приклади (ЖМ, дактилем, по
можливості словесно) (за допомогою простих
запитань вчителя) корисних копалин;
описує (ЖМ, дактилем, по можливості
словесно) (за допомогою простих запитань
вчителя) використання корисних копалин у
господарській діяльності людини;
розуміє значення корисних копалин для
людей та необхідність їхнього збереження;
розрізняє зразки корисних копалини у
колекції;
має уявлення про значення ґрунту у природі і
для життя людей;
пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості
словесно) (за допомогою простих запитань
вчителя) роль живих організмів в утворенні
ґрунту.*

Учень:
*має уявлення про Сонце як невичерпне джерело
енергії;*

говоріння; формування звички помічати і
виправляти помилки у власній вимові самостійно та
за допомогою вчителя.

Розвиток мислительних операцій аналізу,
порівняння і узагальнення на матеріалі побаченого.
Формування пізнавальної активності у процесі
виконання практичних завдань.

Збагачення словникового запасу відповідно до
теми. Розвиток навичок співвіднесення позначень
понять ЖМ, дактилем, словесно.

Розвиток пізнавальної діяльності, пам'яті,
мовлення.

Формування пізнавальної активності у процесі
виконання практичних завдань.

Розвиток мисленневих операцій (аналіз,
порівняння, синтез).

Формування і розвиток навичок групової взаємодії
у навчальній діяльності.

Розвиток сприйняття на слухо-зоровій основі
зверненого мовлення вчителя.

Формування звички помічати і виправляти помилки
у власній вимові (самостійно та за допомогою
вчителя). Автоматизація правильної вимови раніше
опанованих звуків.

Формування вміння висловити емоційне ставлення
до нової цікавої інформації (ЖМ, по можливості
словесно).

Формування абстрактних понять на матеріалі теми.
Поповнення словникового запасу. Розвиток
навичок співвіднесення позначень понять ЖМ,

та її перетворення в інші види енергії. Сонце, вітер і вода – невичерпні джерела енергії.

Використання енергії Сонця, вітру й рухомої води людиною. Поняття про збереження тепла й електроенергії у побуті.

Творчий проект.

Захисти природу (малюнки та плакати, що пропагують енергозбереження).

Тема V. Рослини, тварини і середовища їх існування.

Різноманітність рослин. Рослини – живі організми. Квіткові рослини.

Розмноження квіткових рослин. Умови розвитку рослин. Різноманітність культурних рослин. Хвойні рослини.

Значення хвойних рослин для природи.

Тварини. Різноманітність тварин.

Комахи. Риби. Птахи. Звірі (ссавці).

Поділ тварин за способом живлення (рослиноїдні, м'ясоїдні, всеїдні тварини).

Свійські тварини. Походження свійських тварин від диких. Гриби – живі організми. Значення грибів для природи. Гриби їстівні та отруйні.

Бактерії. Значення бактерій для природи. Віруси.

Охорона рослинного і тваринного світу.

Заповідники. Заповідні території рідного краю. Ботанічні сади.

про перетворення енергії Сонця в інші види енергії;

називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) : шляхи втрати тепла у будинку;

способи економії тепла та електроенергії у будинку (квартирі);

висловлює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) власну думку щодо збереження тепла

та електроенергії у побуті;

застосовує знання для охорони природи і збереження тепла та електроенергії у побуті.

Учень:

має уявлення про бактерії та віруси; значення грибів для природи;

знає способи розмноження рослин; рослини і тварини рідного краю, які потребують охорони; правила поведінки у природі; умови розвитку рослин;

наводить приклади (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) квіткових і хвойних

рослин своєї місцевості; найпоширеніших диких тварин своєї місцевості; свійських тварин своєї місцевості;

описує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) зовнішній вигляд, характерні особливості представників комах, риб, птахів, звірів (на прикладах і своєї місцевості);

порівнює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань

вчителя) хвойні і квіткові рослини, встановлює їх відмінність; зовнішній вигляд та особливості будови комах, риб, птахів, звірів і встановлює

дактилем, словесно.

Формування вміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки (на матеріалі теми). Розвиток пізнавальної активності у процесі практичних досліджень.

Формування вміння логічно правильно, синтаксично грамотно будувати речення; самостійно контролювати вимову звуків; постійно користуватися звукопідсилюючими апаратами індивідуального використання.

Розширення словникового запасу новими словами та словосполученнями. Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Розвиток вміння висловлювати свої враження з допомогою ЖМ і дактилю та по можливості словесно.

Розширення кругозору на основі систематичних спостережень.

Формування пізнавальної активності у процесі виконання практичних завдань.

Розвиток аналізуючого спостереження за об'єктами рослинного і тваринного світу.

Розвиток навичок порівняння тварин; тварини мешканці-водоїми і мешканці суші; птахи, комахи; групувати тварин (дикі-свійські тварини; осілі-перелітні птахи тощо); класифікація тварин; формування уміння розкривати причинно-наслідкові зв'язки (приспосовування тварин до середовища існування; до сезонних змін у природі).

Розвиток навичок аналізуючого спостереження за об'єктами рослинного світу; вчити дослідження природних об'єктів із застосуванням різних органів

Екскурсія.

Ознайомлення з розмаїттям рослинного і тваринного світу рідного краю.

Практичні роботи:

Розмноження кімнатних рослин.

Умови розвитку рослин.

Тема VI. Людина та її організм.

Організм людини. Системи органів тіла людини та їх значення в житті

людини. Опорно-рухова система.

Формування постави.

Травна система. Харчування. Дихальна система. Запобігання захворюванням органів дихання. Кровоносна система. Бережне ставлення до серця та його тренування.

Шкіра. Значення шкіри для організму людини. Збереження шкіри.

Органи чуття. Гігієна органів чуття.

Запобігання захворюванням.

Здоровий спосіб життя.

їх відмінність;

характеризує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя): значення диких і свійських тварин у житті людини (на прикладі своєї місцевості);

роботу людини з охорони природи;

пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості

словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) роль рослин в утворенні поживних речовин і кисню; для чого створено заповідники, ботанічні сади;

уміє розмножувати рослини простими способами;

висловлює (доступним способом) свої емоції від споглядання об'єктів природи;

наводить приклади (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) залежності людей від природи;

проводить спостереження під час екскурсії.

Учень:

має уявлення про організм людини, як єдине ціле;

розрізняє органи людини; системи органів людини (опорно-рухову; чуття; травлення; дихання; кровообігу); пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) : відмінність людини від тварин; значення для організму людини поживних речовин;

переваги здорового способу життя;

характеризує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) основні функції та особливості системи органів людського тіла;

дотримується правил гігієни;

відчуття.

Розвиток усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків (залежність здоров'я людини від харчування; санітарного стану довкілля).

Формування прагнення вести здоровий спосіб життя.

Розвиток пізнавальної активності.

Розширення словникового запасу новими словами та словосполученнями. Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.

Розвиток слухового сприймання за допомогою звукопідсилюючих апаратів індивідуального користування на протязі уроку.

Практичні завдання:
Перевірка власної постави.
Вимірювання частоти пульсу.

Дослідницький практикум.
Раціон здорового харчування.
Тема VII. Запитання до природи.
Тематика запитань/тематичних розповідей (наприклад про значення лісів для Землі; про штучні матеріали; про екологію водойм; про вплив тварин на ґрунт; про пісковий, водяний, сонячний, вогняний годинники; про речовини та їхні властивості тощо) визначається вчителем для узагальнення, розширення і поглиблення матеріалу попередніх тем, а також залежно від кола інтересів учнів, їхніх потенційних можливостей.

уміє перевіряти власну поставу;
бере участь (доступними засобами) в обговоренні оптимальних форм поведінки, спрямованих на збереження і зміцнення здоров'я.

Учень:
переказує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) отриману інформацію, ставить запитання;
робить висновок (приєднується до одного з висновків) на основі отриманої інформації;
спостерігає та досліджує об'єкти, які відповідають тематиці запитань.

Уточнення природничих уявлень в процесі навчальної діяльності;
збагачення словника поняттями, набутими при вивченні природознавства (ЖМ, дактилем, словесно);
розширення досвіду сприйняття фактів з об'єктивної дійсності.
Розвиток сприймання і розуміння записів і розповіді (пояснення) вчителя; навичок запам'ятовування і відтворення вивченого.

Зміст	Державні вимоги до рівня загальноосвітньої підготовки учнів	Корекційно-розвивальна лінія
ВСТУП. Взаємозв'язок людини та природи	<i>Учень:</i> має уявлення про цінність природи для життя людей та залежність людей від стану навколишнього середовища.	Розвиток аналізуючого спостереження за об'єктами живої і неживої природи; пізнавальної активності у вивченні природи; усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків природних явищ.
<p><i>Тема I.</i> Наша Батьківщина – Україна. Україна на карті світу. Карта України. План місцевості. Умовні знаки на плані. План міста (села). Форми земної поверхні України і свого краю. Корисні копалини. Природне паливо та його запаси в Україні. Використання їх людиною. Водойми України. Рівнинні і гірські річки. Енергія води та її використання людиною. Водойми рідного краю. Економне використання води у побуті. Значення водойм та їх охорона. Ґрунт. Значення ґрунтів. Роль людини у збереженні і поліпшенні ґрунтів. Природні зони України. Карта природних зон. Мішані ліси (Полісся). Рослинний і тваринний світ зони. Лісостеп. Рослинний і тваринний світ зони. Степи. Рослини та тварини степів. Гори Карпати і Кримські. Рослинний та тваринний світ.</p>	<p><i>Учень:</i> знає розташування України на карті світу, Європи. розрізняє форми поверхні Землі; гори за висотою; наводить приклади (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) корисних копалин рідного краю; пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) значення корисних копалин для господарської діяльності людини, ґрунтів в житті живої природи; значення водойм, лісів для людини; працює з атласом і контурною картою; характеризує (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) природні зони; називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя): водойми своєї місцевості; природні зони України; представників рослинного і тваринного світу природних зон; показує на карті: Україну і її столицю;</p>	<p>Формування вміння правильної будови речень. Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно. Формування вміння порівнювати природні об'єкти; групувати та позначати узагальнюючими словами-термінами; розкривати причинно-наслідкові зв'язки природних явищ. Формування вміння досліджувати об'єкти природи за допомогою різних відчуттів (зору, слуху, дотику). Розвиток навичок знаходження на фізичній карті основних форм земної поверхні; застосування різних видів сприймання (тактильного, зорового, нюхове) у процесі дослідження корисних копалин. Розвиток навичок аналізу, порівняння різних видів корисних копалин. Розвиток вміння бачити прекрасне в природі. Виховання свідомого бажання берегти природу України. Формування вміння побудови діалогу з вчителем та учнями; розширення словникового запасу та правильної вимови нових слів. Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно. Поповнення словникового запасу відповідно до теми.</p>

Практичні роботи:

Нанесення на контурну карту кордону України та її столиці.

Читання умовних знаків на планах і картах.

Тема II. Природа материків і океанів.

Заселення людиною Землі.

Чисельність населення Землі, її зміна.

Раси. Зовнішні ознаки людей різних рас.

Карта півкуль. Материки і океани на карті світу.

Океани. Особливості природи океанів.

Євразія – найбільший материк.

Особливості природи Євразії.

Рослинний і тваринний світ Євразії.

Африка – найжаркіший материк Землі.

Особливості природи материка.

Рослинний і тваринний світ Африки.

Північна Америка. Особливості природи материка.

Рослинний і тваринний світ Північної Америки.

Південна Америка. Особливості природи материка.

Рослинний і тваринний світ Південної Америки.

Австралія – найсухіший материк.

Особливості природи материка.

Рослинний і тваринний світ Австралії.

Антарктида – найхолодніший материк.

Особливості природи материка.

Рослинний і тваринний світ

Антарктиди.

Практична робота.

Нанесення на контурну карту назв материків.

найбільші річки України, Чорне та Азовське моря; найбільші гори України;

Карпати і Кримські гори; свою область.

Учень:

знає чисельність населення світу і України;

називає (ЖМ, дактилем, по можливості

словесно) (за допомогою простих запитань

вчителя) причини, які вплинули на

розселення людей; представників рослинного

і тваринного світу материків;

пояснює (ЖМ, дактилем, по можливості

словесно) (за допомогою простих запитань

вчителя) пристосування живих організмів до

різних умов існування; залежність

господарської діяльності людей від

природних умов;

показує на карті материки і океани;

користується атласами, контурними

картами;

має уявлення про характерні зовнішні ознаки

людей різних рас.

Розвиток усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків природних явищ; порівняння природних об'єктів.

Розвиток мовлення та слухового сприймання:

сприймання на слух за допомогою

звукотітсилюючої апаратури знайомих слів,

словосполучень, невеликих фраз.

Розширення словникового запасу за темою.

Розвиток навичок співвіднесення позначень понять

ЖМ, дактилем, словесно.

Формування вміння за допомогою вчителя та

самостійно стежити за власною вимовою.

Розвиток вміння зчитувати з губ мовлення вчителя

та учнів класу;

логічно будувати запитання за темою (ЖМ, по

можливості словесно).

Розвиток прагнення пізнавати природу Землі.

Тема III. Наша адреса у Всесвіті.
Сонячна система, її склад. Сонце – центральне тіло Сонячної системи, найближча до нас зоря. Планети. Земля. Добовий і річний рух Землі. Місяць – природний супутник Землі. Зоряне небо. Сузір'я зоряного неба. Наша Галактика.
Горизонт. Сторони горизонту. Компас.

Експедиція.
Орієнтування на місцевості за допомогою компаса.

Тема IV. Тіла та речовини.
Тіла та речовини. Агрегатні стани речовин та їхня зміна. Молекули і атоми.
Властивості твердих тіл, рідин і газів. Різноманітність речовин і матеріалів та їх використання людиною.
Фізичні величини (довжина, площа, об'єм, час) та їх вимірювання.
Числове значення та одиниці фізичних величин.
Вимірювальні прилади. Шкала приладу. Ціна поділки.

Дослідницький практикум.
Вивчення властивостей твердих тіл.
Вивчення властивостей рідин на прикладі води.

Учень:
називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя): планети Сонячної системи; першого космонавта Ю.Гагаріна та українських космонавтів;
має уявлення про: причини змін пір року на Землі; зміну дня і ночі обертанням Землі навколо осі; видимий рух Сонця на небі обертанням Землі навколо осі;
Сонце як одну із зірок у Всесвіті, нашу Галактику; рух Місяця;
спостерігає за Місяцем; зоряним небом;
розрізняє на глобусі Північну та Південну півкулі, екватор, полюси;
знає призначення телескопа;
визначає сторони горизонту за допомогою компаса.

Учень:
наводить приклади (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) фізичних тіл та речовин, з яких вони складаються; необхідності вимірювань довжини, площі, об'єму, часу у побуті;
має уявлення про різноманітність речовин у природі; про вимірювання лінійних розмірів, площі, об'єму; властивості твердих тіл, рідин і газів;
називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) і *розпізнає* агрегатні стани речовин;
називає (ЖМ, дактилем, по можливості словесно) (за допомогою простих запитань вчителя) деякі речовини та вказує сферу їхнього застосування; прилади для

Формування елементарних уявлень про абстрактні поняття.
Збагачення словникового запасу на матеріалі теми.
Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.
Розвиток аналізуючого спостереження за об'єктами живої і неживої природи.
Формування пізнавальної активності у вивченні природи; усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків природних явищ.
Розвиток слухового сприймання за допомогою звукопідсилюючої апаратури індивідуального користування.
Автоматизація вміння зчитувати з губ мовлення вчителя та учнів класу.
Розвиток вміння будувати логічні запитання з теми (ЖМ, по можливості словесно).

Формування вміння знаходити і розміщувати предмети за словесним описом в навколишньому оточенні; на схемах, малюнках, таблицях.
Формування вміння порівнювати, групувати, класифікувати предмети за матеріалом, властивостями.
Формування самостійності під час виконання практичних робіт.
Поповнення словникового запасу відповідно до теми. Розвиток навичок співвіднесення позначень понять ЖМ, дактилем, словесно.
Розвиток слухового сприймання за допомогою звукопідсилюючих апаратів індивідуального користування на протязі уроку.

Вивчення властивостей газів на прикладі повітря.
Вимірювання лінійних розмірів тіла людини (ріст, об'єм грудей, ширина плечей, розмах рук, довжина кроку, відстань між великим та вказівним пальцем та ін.).

Вимірювання часу за допомогою секундоміра.

Тема V. Запитання про природу.

Тематика запитань/тематичних розповідей визначається вчителем для узагальнення, розширення і поглиблення матеріалу попередніх тем, а також залежно від кола інтересів учнів, їхніх потенційних можливостей.

вимірювання лінійних розмірів тіл; одиниці довжини, площі, об'єму, часу;
досліджує властивості твердих тіл, рідин та газів;
визначає ціну поділки лінійки, годинника (секундоміра);
вимірює лінійні розміри, час;

Учень:

переказує (*ЖМ, дактилем, по можливості словесно*) (за допомогою простих запитань *вчителя*) отриману інформацію, ставить запитання;
робить висновок (приєднується до одного з висновків) на основі отриманої інформації;
спостерігає та досліджує об'єкти, які відповідають тематиці запитань.

Уточнення природничих уявлень в процесі навчальної діяльності;
збагачення словника поняттями, набутими при вивченні природознавства (*ЖМ, дактилем, словесно*);
розширення досвіду сприйняття фактів з об'єктивної дійсності.
Розвиток сприймання і розуміння записів і розповіді (пояснення) вчителя; навичок запам'ятовування і відтворення вивченого.

Програми адаптувала: Таранченко О.М., старший науковий співробітник лабораторії сурдопедагогіки Інституту спеціальної педагогіки НАПН України, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник.